

Agnieszka Jackowska¹, Mariusz Tadeusz Fierek²

¹Wydział Zamiejscowy w Olsztynie, Gdańska Szkoła Wyższa

²Wydział Nauk Społecznych, Gdańska Szkoła Wyższa

Istota podatku dochodowego od osób fizycznych

Streszczenie

Celem podjętych badań jest zaprezentowanie istoty podatku dochodowego od osób fizycznych. Dla realizacji celu badań koniecznym było pokazanie pojęcia, rodzajów i konstrukcji prawnej podatku oraz praw i obowiązków podatnika oraz zasad postępowania podatkowego. Przedstawiono również zeznania podatkowe oraz źródła i koszty uzyskania przychodów oraz zaprezentowano klasyfikację ulg i zwolnień podatkowych.

Słowa kluczowe: osoba fizyczna, podatek dochodowy.

1. Pojęcie, rodzaje i konstrukcja prawna podatku

Rodowód podatku jest równie stary jak rodowód państwa, dlatego pojęcie państwa jest jedną z podstaw zrozumienia tego, czym jest podatek (Gomułowicz, 2006, s. 101).

Zasady, na których opiera się opodatkowanie, wypływają z zasad ustrojowych (politycznych), gospodarczych, społecznych, na których opiera się samo państwo.

Istota i charakter podatku, jego funkcje i zakres zmieniają się wraz z ewoluowaniem formy i typu państwa.

Jednocześnie zmieniają się relacje między płacącym podatek podatnikiem a pobierającym podatek państwem.

Historia myśli podatkowej dowodzi, że pobór podatku towarzyszy niezmiennie każdej działalności zarobkowej człowieka i każdemu procesowi gospodarczemu (Gomułowicz, 2006, s. 101–102).

Podatek jest klasyczną daniną publiczną. Według najbardziej rozpowszechnionej definicji podatek jest jednostronnie ustalonym świadczeniem pieniężnym o charakterze przymusowym, nieodpłatnym i bezzwrotnym, powszechnie pobieranym na rzecz państwa lub innych podmiotów publicznoprawnych, np. samorządów. Z definicji tej wynika, że państwo lub inny podmiot uprawniony do otrzymania podatku (Ziółkowska, 2005, s. 88):

- może stosować środki przymusu w celu wyegzekwowania należności (przymusowość płatności),
- nie jest zobowiązany do ekwiwalentnego świadczenia na rzecz płatnika (nieodpłatność); cecha ta wyróżnia podatek od takich danin publicznych, jak np. opłaty skarbowe, targowe i cła; daniny te, w zamian za ich uiszczenie, dają podatnikowi prawo do określonego świadczenia lub, tak jak w przypadku ceł, dopuszczają towar do obrotu na obszarze danego państwa,

- nie dokonuje jego zwrotu, z wyjątkiem zbyt wysokiego lub niezgodnego z prawem pobrania podatku (bezzwrotność),
- nie negocjuje go z podatnikiem (jednostronność ustalania).

Różnorodność podatków oraz form wymiaru i poboru powodują konieczność ich klasyfikacji. Biorąc za podstawę zmienne elementy konstrukcji podatku, wymienia się dwie płaszczyzny podziału podatków — kryterium przedmiotowe i podmiotowe.

Z innych podziałów istotne znaczenie przypisuje się podziałowi na podatki budżetu państwa i gminy (zwane podatkami państwowymi i samorządowymi), a także podziałowi podatków na bezpośrednie i pośrednie. Przyjmując za podstawę podziału kryterium przedmiotowe rozróżnia się cztery rodzaje podatków (Majchrzycka-Guzowska, 1997, s. 173):

- majątkowe,
- przychodowe,
- dochodowe,
- od wydatków (konsumpcyjne).

Podatki majątkowe mogą być ustalane w zależności od stanu posiadanego majątku, czyli jego wartości, od przyrostu majątku i wreszcie od nabycia praw majątkowych, np. do spadków, darowizn oraz od przeniesienia własności na inną osobę fizyczną lub prawną (Obrębski, 2006, s. 446).

Zwykłym sposobem nabycia majątku jest gromadzenie, powiększanie go przez wydatkowanie osiągniętego dochodu, który jednostka może na ten cel przeznaczyć.

Opodatkowanie istniejącego w danym momencie majątku bądź jego naturalnych przyrostów jest niecelowe, ponieważ podważałoby cel gromadzenia dochodów.

Dlatego też ustawodawca wyjątkowo sięga do opodatkowania posiadanego majątku, czyniąc to w okolicznościach wyjątkowych lub w sposób jednorazowy.

Naturalne przyrosty majątku (np. wybudowanie domu na posiadanej nieruchomości) na ogół nie podlegają opodatkowaniu bądź też stanowią opodatkowanie dochodu w trakcie jego wydatkowania (np. nabycie samochodu od osoby prawnej) lub są opodatkowaniem konsumpcji (np. opodatkowanie towarów luksusowych) (Lewandowski, 2009, s. 77–78).

Podatki przychodowe pobierane są od przychodów (obrotów) osiąganych przez podmioty prowadzące działalność gospodarczą, z reguły niezależnie od kosztów związanych z uzyskaniem tych przychodów.

Są one stosunkowo łatwe i proste w wymiarze i poborze, a dotycząca ich rachunkowość nie jest rozbudowana.

W Polsce częstokroć przykładem takiego podatku jest — stanowiące element podatku dochodowego od osób fizycznych — tzw. ryczałtowe opodatkowanie dochodów z działalności gospodarczej (Szczodrowski, 2007, s. 21).

Podatki dochodowe są ustalane na podstawie rzeczywistego czystego dochodu płatnika z poszczególnych źródeł lub ze wszystkich źródeł łącznie (Obrębski, 2006, s. 446).

Są dwa podatki dochodowe — podatek dochodowy od osób fizycznych i podatek dochodowy od osób prawnych.

Konstrukcja podatków jest jednolita. Przedmiotem opodatkowania jest dochód ze źródeł przychodów pomniejszony o koszty uzyskania (Majchrzycka-Guzowska, 1997, s. 174–175).

Podatki konsumpcyjne są wyróżniane ze względu na przedmiot opodatkowania, którym jest opodatkowanie towarów i usług uznawanych w danym czasie i miejscu za luksusowe.

Podatki konsumpcyjne spełniają funkcje fiskalne (dostarczają znacznych dochodów budżetowych) i pozafiskalne (kształtują strukturę konsumpcji). Podatki konsumpcyjne występują w różnych formach prawnych; zasadniczą są akcyzy (Kosikowski, 2001, s. 162).

Podatki nakładane bezpośrednio na źródło są podatkami bezpośrednimi, a podatki nakładane na źródło za pośrednictwem obrotu pośredniego ujawniającego zdolność płatniczą są podatkami pośrednimi (Selera, 2010, s. 21). Do podatków bezpośrednich należą, podatek (Niesiobędzka, 2004, s. 498):

- dochodowy od osób fizycznych,
- dochodowy od osób prawnych,
- rolny,
- od spadków i darowizn,
- od nieruchomości.

Podatki rządowe obejmują w Polsce m.in. podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy i od gier.

Do podatków samorządowych należą m.in. podatek od nieruchomości, od środków transportowych, od posiadania psów.

Ponadto do dochodów samorządowych zalicza się wpływy z opłat — targowej, miejscowej i administracyjnej (Ziółkowska, 2005, s. 107).

Cel fiskalny stanowił w przeszłości i stanowi do dziś jeden z podstawowych motywów pobierania podatków i w dużym stopniu przesądza o ich konstrukcji.

Poprzez odpowiednie konstrukcje podatkowe państwo może wpływać na kierunki alokacji czynników produkcji, a tym samym na strukturę wytwarzanego produktu narodowego.

Podatki, aby mogły prawidłowo pełnić przypisywane funkcje, muszą być skonstruowane wg określonych reguł.

Często reguły te nazywa się techniką podatkową (Ziółkowska, 2005, s. 103). Do głównych elementów prawnej konstrukcji podatków zalicza się:

- podmiot podatku,
- przedmiot podatku,
- podstawę podatku,
- stawkę podatku,
- skalę podatku,
- progi podatkowe,
- zwolnienia, ulgi podmiotowe i przedmiotowe, umorzenie, przedawnienie.

Podmiotem opodatkowania są najczęściej osoby fizyczne i prawne oraz jednostki nieposiadające osobowości prawnej, na których z mocy prawa ciąży obowiązek podatkowy.

W niektórych przypadkach obok podatnika może wystąpić również płatnik, który jest zobowiązany do obliczenia podatku należnego w imieniu podatnika, pobierania go i wpłacenia na rzecz budżetu (Ziółkowska, 2005, s. 104).

Przedmiotem podatku jest rzecz lub zdarzenie wywołujące obowiązek podatkowy. Podstawą opodatkowana z reguły jest wartościowo określony przedmiot opodatkowania. Czasem jednak podstawę opodatkowania wyraża się w jednostkach fizycznych (Owsiak, 2005, s. 179).

Stawkę podatkową stanowi współczynnik określający wysokość podatku w stosunku do podstawy opodatkowania; zespół stawek i podstaw podatkowych składa się na skalę podatkową.

Biorąc pod uwagę technikę obliczania wartości podatku, stawki podatkowe dzielą się na kwotowe (np. w podatku od nieruchomości) i procentowe (Szczodrowski, 2007, s. 17).

Stawka podatkowa może być jedna dla całej podstawy opodatkowania lub może być ich kilka. Jeśli jest kilka stawek podatkowych, to wyznacza się kwoty określone programami podatkowymi, od których nalicza się podatek wg określonych stawek.

Zwolnienia podatkowe polegają, ja sama nazwa wskazuje, na zwolnieniu pewnej grupy podatników lub części przedmiotu opodatkowania z obowiązku podatkowego. Pierwsze zwolnienie ma charakter podmiotowy, drugie natomiast przedmiotowy.

Ulgi podatkowe polegają na tym, że w przypadku spełnienia określonych warunków następuje zmniejszenie obciążenia podatkowego. W praktyce odnoszą się one do podstawy opodatkowania lub do wielkości należności podatkowej (Ziółkowska, 2005, s. 105).

2. Prawa i obowiązki podatnika oraz zasady postępowania podatkowego

Każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, 2010, s. 25).

Podstawowe prawa i obowiązki wynikają z przepisów ustawy — *Ordynacja Podatkowa*, która normuje ogólne zagadnienia prawa podatkowego.

Znajomość tych uregulowań ułatwia wywiązywanie się z obowiązków podatkowych oraz wskazuje, czego można oczekiwać i domagać się ze strony organu podatkowego (*Prawa i obowiązki podatnika*, 2009, s. 1).

Prawa i obowiązki podatkowe wynikają z wielu ustaw, zarówno ogólnego prawa podatkowego, jaki i ustaw szczególnych.

Właściwie każdy akt prawny prawa podatkowego nakłada na podmioty określonych stosunków prawnopodatkowych pewne obowiązki i uprawnienia (Mariański, 2001, s. 19).

Tym samym, będąc samemu zobowiązanym, można mieć uprawnienie polegające na możliwości żądania od drugiego podmiotu, by zachował się w sposób nakazany mu przez obowiązek ustalony dla niego w normie prawnej (Mariański, 2001, s. 18).

Do podatnika odnoszą się prawa i obowiązki, zarówno materialne, jak i formalne — ciężar na nim obowiązki główne oraz instrumentalne (Mariański, 2001, s. 20).

Prawa i obowiązki podmiotów stosunku prawnopodatkowego można podzielić również na podstawowe i instrumentalne, inaczej nazywane materialne i formalne.

Te pierwsze to takie, ze względu, na które norma prawna ustanowiła daną osobę podmiotem prawa finansowego.

Na gruncie prawa podatkowego mówi się, że ich istotą jest powinność uiszczenia należności podatkowej.

Te drugie to takie, które służą podmiotom prawa finansowego do właściwego ukształtowania i doprowadzenia do realizacji uprawnień i obowiązków podstawowych.

W prawie podatkowym służą one realizacji obowiązku podatkowego, czyli poniesieniu ciężaru podatkowego. Są to takie obowiązki, jak (Mariański, 2001, s. 23):

- przestrzeganie terminów płatności — obowiązkiem jest terminowe wpłacanie podatków; terminy płatności podatków uzależnione są od sposobu powstania zobowiązania podatkowego; jeżeli zobowiązanie podatkowe powstaje w drodze decyzji ustalającej wysokość zobowiązania podatkowego termin płatności wynosi wówczas 14 dni od dnia doręczenia decyzji, z mocy prawa podatnik obowiązany jest sam obliczyć i wpłacić podatek — termin płatności określają przepisy poszczególnych ustaw podatkowych (*Prawa...*, 2009, s. 14),
- przechowywania dokumentacji — zobowiązanym jest się do przechowywania wszelkich dokumentów podatkowych (rachunkowych, faktur, ksiąg podatkowych, dokumentów związanych z poborem lub inkasem podatków itp.) do czasu upływu terminu przedawnienia zobowiązania podatkowego; termin przedawnienia wynosi 5 lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym upłynął termin płatności podatku (*Prawa...*, 2009, s. 15),
- zawiadamiania organu o zmianie adresu — strona bądź przedstawiciel strony w postępowaniu podatkowym, obowiązany jest powiadomić organ podatkowy, przed którym toczy się postępowanie, o każdej zmianie swojego adresu (*Prawa...*, 2009, s. 15),
- stawiania się na wezwania urzędu — jest się obowiązany, na wezwanie organu podatkowego, do złożenia wyjaśnień, zeznań lub dokonania określonej czynności osobiście, przez pełnomocnika lub na piśmie (*Prawa...*, 2009, s. 16),
- w trakcie kontroli podatkowej — obowiązany jest się w wyznaczonym terminie udzielać wszelkich wyjaśnień dotyczących przedmiotu kontroli, dostarczać kontrolującemu żądane dokumenty związane z przedmiotem kontroli oraz umożliwić dokonanie innych czynności wymienionych w ustawie *Ordynacja Podatkowa* (*Prawa...*, 2009, s. 16–17),
- opłaty skarbowej — przedmiotem opłaty są zaświadczenia, zezwolenia, niektóre czynności urzędowe oraz dokumenty stwierdzające udzielenie pełnomocnictwa ich odpisy, wypisy lub kopie, jeżeli są składne w postępowaniu administracyjnym lub sądowym (*Prawa...*, 2009, s. 17).

Prawa instrumentalne, które służą odwzorowywaniu podatkowego stanu faktycznego, to przykładowo prawo do korekty deklaracji czy zeznania oraz prawo składania środków odwoławczych (Mariański, 2001, s. 23).

Odwołanie wnosi się do właściwego organu odwoławczego za pośrednictwem organu podatkowego, który wydał decyzję.

Odwolanie powinno zawierać zarzuty przeciw decyzji, określając istotę i zakres żądania, będącego przedmiotem odwołania, oraz wskazywać dowody uzasadniające to żądanie (*Prawa...*, 2009, s. 9).

Każde postępowanie administracyjne toczy się wg ściśle określonej procedury administracyjnej, której fundamentem są tzw. zasady ogólne (Kulicki, 2005, s. 19).

Zasady ogólne postępowania podatkowego są to „podstawowe reguły postępowania uznane za takie przez ustawodawcę”.

Zasady ogólne procedury podatkowej obowiązują we wszystkich stadiach postępowania podatkowego oraz wyznaczają kierunek interpretacji przepisów prawa, które posiadają moc wiążącą.

Stanowią one normy prawne, które są wykonywane przez istniejące instytucje postępowania podatkowego, a w literaturze są traktowane jako szczegółowa konkretyzacja zasad ogólnych postępowania podatkowego.

Wyznaczają one wykładnię przepisów prawnych procedury podatkowej oraz wypełniają ewentualne luki prawne powstałe podczas toku sprawy na gruncie postępowania podatkowego (Szumłakowski, 2011, s. 204). *Kodeks postępowania administracyjnego* statuuje następujące zasady ogólne:

- legalności i praworządności (art. 6 i 7), zobowiązującej organy administracji publicznej do działania na podstawie i w zgodzie z prawem (ustawami i innymi źródłami prawa określonymi w art. 87 *Konstytucji*) z jednoczesnym obowiązkiem dbania o przestrzeganie prawa przez organy niższego stopnia i uczestników postępowania,
- uwzględnienia interesu społecznego i słusznego interesu obywateli (art. 7), zobowiązującej organy administracji publicznej do podejmowania w toku postępowania wszelkich kroków, aby przy załatwianiu sprawy indywidualnej mieć na względzie jednocześnie interes społeczny i interes grupowy obywateli (Niewiadomski, 2002, s. 30–31),
- prawdy obiektywnej (art. 7), zobowiązującej organy administracji publicznej do dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego sprawy niezbędnego do jej załatwienia,
- pogłębiania zaufania obywateli do organów państwa (art. 8), zobowiązującej organy administracji publicznej do konsekwentnego przestrzegania reguł postępowania przyjętych w *Kodeksie postępowania administracyjnego*, poczynając od zasad ogólnych, a na rozwiązaniach przyjętych w przepisach szczególnych kończąc, tak aby jednostka mogła się odnieść z zaufaniem do działań organów państwa,
- udzielania informacji prawnej stronom (art. 9), zobowiązującej organy administracji publicznej do należytego i wyczerpującego informowania stron o okolicznościach faktycznych i prawnych, które mogą mieć wpływ na ustalenie ich praw i obowiązków będących przedmiotem postępowania administracyjnego, z jednoczesnym obowiązkiem udzielania stronom, ale także innym osobom uczestniczącym w postępowaniu, niezbędnych wyjaśnień, tak aby nie poniosły szkody z powodu nieznamości prawa,
- czynnego udziału strony w postępowaniu (art. 10 § 1), zobowiązującej organy administracji publicznej do zagwarantowania stronie aktywnego udziału w każdym

stadium postępowania, w tym możliwości wypowiedzenia się co do zebranych dowodów, materiałów oraz zgłoszonych zadań,

- przekonywania (art. 7), zobowiązującej organy administracji publicznej do wyjaśnienia stronom zasadności przesłanek, którymi kierują się przy załatwianiu sprawy, aby doprowadzić w miarę możliwości do wykonania przez strony decyzji bez potrzeby stosowania środków przymusu,
- szybkości i prostoty postępowania (art. 12), zobowiązującej organy administracji publicznej do wnikliwego i szybkiego działania w sprawie przy zastosowaniu możliwie najprostszych środków prowadzących do załatwienia sprawy,
- ugodowego załatwiania spraw (art. 13), zobowiązującej organy administracji publicznej tam, gdzie jest to możliwe, do ugodowego załatwienia sprawy i tym samym do podejmowania w takich sytuacjach czynności skłaniających strony o spornych interesach do zawarcia ugody,
- pisemności (art. 14), zobowiązującej — w interesie pewności stosunków prawnych — do załatwienia spraw w formie pisemnej, i to od wszczęcia postępowania do jego zakończenia decyzją administracyjną, z możliwością ustnego załatwienia sprawy wyjątkowo, ale z utrwaleniem na piśmie treści i motywów nawet takiego załatwienia sprawy,
- dwuinstancyjności postępowania (art. 15), zobowiązującego organy administracji publicznej do dwukrotnego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy w I i II instancji,
- trwałości decyzji ostatecznych (art. 16 § 1), gwarantującej decyzji ostatecznej obowiązującej tak długo jak nie zostanie uchylona lub zmieniona nową decyzją opartą na odpowiednim przepisie prawa,
- sądowej kontroli decyzji administracyjnych (art. 16 § 2), gwarantującej prawo skargi do sądu administracyjnego i kontroli legalności decyzji przez niezawisły sąd (Niewiadomski, 2002, s. 31–32).

3. Zeznania podatkowe oraz źródła i koszty uzyskania przychodów

Podatnicy są obowiązani składać urzędowi skarbowemu zeznanie, wg ustalonego wzoru, o wysokości osiągniętego dochodu (poniesionej straty) w roku podatkowym, w terminie do 30 kwietnia roku następującego po roku podatkowym (*Podatki. Zbiór ujednoliconych przepisów*, 2009, s. 100).

W zeznaniu takim podatnik dokonuje również tzw. samoobliczenia (samowymiaru) podatku — określa wysokość powstałego z mocy prawa całorocznego zobowiązania podatkowego, a następnie od kwoty tej odlicza się sumę należnych za dany rok (w tym pobranych przez płatników) zaliczek podatkowych.

Nadwyżka należnego całorocznego podatku nad sumą należnych za dany rok zaliczek powinna być uiszczona w terminie złożenia całorocznego zeznania podatkowego (Smoleń, 2012, s. 193).

Przygotowania do rocznego rozliczenia podatku powinno zacząć się od ustalenia, z jakiego źródła osiągnęło się przychody w danym roku podatkowym.

Źródło osiągniętego przychodu oraz sposób jego opodatkowania decyduje bowiem o rodzaju zeznania, na którym powinno się rozliczyć.

Może się również okazać, że w danym roku osiągnęło się przychody z kilku źródeł (różnego rodzaju), opodatkowane wg odmiennych zasad, co może skutkować koniecznością złożenia więcej niż jednego zeznania.

W zakresie opodatkowania dochodów (przychodów) osób fizycznych obowiązują następujące formularze zeznań rocznych: PIT-28, 36, 36L, 37, 38, 39 (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT za 2011 r.*, 2011, s. 1).

Najczęściej składanym zeznaniem jest PIT-37. Jest on wypełniany przez podatnika, który osiągnął przychody, wyłącznie w Polsce i za pośrednictwem płatnika, opodatkowane na ogólnych zasadach, czyli przy zastosowaniu skali podatkowej, tj. w szczególności z:

- wynagrodzeń ze stosunku pracy (w tym spółdzielczego stosunku pracy), stosunku służbowego oraz pracy nakładczej,
- emerytur lub rent krajowych (w tym rent strukturalnych, rent socjalnych), świadczeń przedemerytalnych, zasiłków przedemerytalnych (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT*, 2008, s. 2),
- stypendiów, przychodów z działalności wykonywanej osobiście (np. umów zlecenia), świadczeń wypłaconych z Funduszu Pracy lub Funduszu Gwarantowanych Świadczeń pracowniczych (np. zasiłku dla bezrobotnych) lub przychodów z praw autorskich (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT*, 2008, s. 2).

Jeżeli podatnik nie spełnia tych warunków, bo w roku podatkowym prowadził pozarolniczą działalność gospodarczą, czy działał specjalnie produkcji rolnej opodatkowane wg skali podatkowej lub uzyskał dochody z zagranicy, lub ma obowiązek doliczyć do uzyskanych dochodów małoletnich dzieci (wykazywane w załączniku PIT/M), a także, gdy osiągnął przychody z najmu, dzierżawy lub innych umów o podobnym charakterze, wówczas rozlicza się na formularzu PIT-36 (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT*, 2008, s. 3).

Podatnik, który na wniosek wybrał opodatkowanie dochodów z prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej lub działów specjalnych produkcji rolnej jednolitą 19% stawką podatku, składa odrębne zeznanie na formularzu PIT-36L.

Podatnik, który osiągnął przychody z kapitałów pieniężnych, np. z odpłatnego zbycia papierów wartościowych (tj. akcje, obligacje, certyfikaty inwestycyjne, itp.), pochodnych instrumentów finansowych (tj. kontraktów terminowych, opcji, itp.) lub z odpłatnego zbycia udziałów w spółkach mających osobowość prawną, składa odrębne zeznanie na formularzu PIT-38 (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT*, 2008, s. 3).

Jeżeli dla przychodów z działalności gospodarczej lub z tytułu umów najmu, podnajmu, dzierżawy lub innych umów o podobnym charakterze wybrano opodatkowanie ryczałtem od przychodów ewidencjonowanych, składa się odrębne zeznanie na formularzu PIT-28 (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT za 2011 r.*, 2011, s. 3).

Sposób rozliczenia przychodu z odpłatnego zbycia nieruchomości i praw majątkowych (np. spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, prawa wieczystego użytkowania gruntu) zależy od daty nabycia zbywanej nieruchomości lub prawa. Jeżeli zbywaną nieruchomość lub prawo nabyto (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT za 2011 r.*, 2011, s. 3):

- do końca 2006 r., składa się deklarację *PIT-23*,
- w latach 2007–2008, rozliczenia podatku dokonuje się w zeznaniu *PIT-36*, *PIT-36L* albo *PIT-38*,
- po 2008 r., składa się zeznanie roczne *PIT-39*.

Podstawowym formularzom towarzyszy wiele różnych załączników, m.in. *PIT*:

- *ZG* — informacja o wysokości dochodów z zagranicy i zapłaconym podatku,
- *B* — informacja o wysokości dochodu/straty z pozarolniczej działalności gospodarczej,
- *M* — informacja o dochodach małoletnich dzieci, które podlegają łącznemu opodatkowaniu z dochodami rodziców (Skwirowski, 2012, s. 9),
- *O* — zwykłe ulgi,
- *D* — ulgi mieszkaniowe (Skwirowski, 2012, s. 9).

Przychodami są — co do zasady — otrzymane lub pozostawione do dyspozycji podatnika w roku kalendarzowym pieniądze i wartości pieniężne oraz wartość otrzymanych świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych świadczeń (Brzeziński, Olesińska, 2001, s. 262). Źródłami przychodu są m.in. (Ziółkowska, 2005, s. 126):

- stosunek pracy i jemu pokrewne,
- emerytury i renty,
- działalność gospodarczą,
- działalność wykonywana osobiście (np. umowy zlecenia, o dzieło),
- prawa majątkowe (np. prawa autorskie),
- kapitały pieniężne,
- sprzedaż prowadzona poza działalnością gospodarczą (np. nieruchomości).

Wartość świadczeń w naturze oblicza się na podstawie przeciętnych cen stosowanych w danej miejscowości w dacie osiągnięcia przychodu w obrocie rzeczami tego samego rodzaju i gatunku, z uwzględnieniem ich stanu i stopnia zużycia.

Wartość świadczeń nieodpłatnych ustala się wg cen rynkowych stosowanych w danej miejscowości w dacie otrzymania świadczenia, natomiast w wypadku świadczeniach częściowo odpłatnych przychodem jest różnica pomiędzy wartością rynkową tych świadczeń a odpłatnością ponoszoną przez podatnika (Brzeziński, Olesińska, 2001, s. 264).

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych przewiduje także wiele rodzajów przychodów, które nie są zaliczane do podstawy opodatkowania, np. świadczenia z pomocy społecznej, odprawy pośmiertne i zasiłki pogrzebowe, renty inwalidzkie, nagrody państwowe, zasiłki rodzinne, pielęgnacyjne, wychowawcze, porodowe, stypendia naukowe i za wyniki w nauce itp. (Ziółkowska, 2005, s. 126–127).

Osiąganie przychodów wiąże się najczęściej z jednoczesnym ponoszeniem kosztów funkcjonowaniu danego źródła przychodów. Inaczej są to koszty uzyskania przychodów.

Kosztami będą najczęściej rozmaite wydatki, jakie ponosi osoba osiągająca przychody, w związku z funkcjonowaniem źródła przychodów (Brzeziński, Olesińska, 2001, s. 270–271).

Podatnik może osiągać przychody z różnych źródeł, przy czym nie zawsze jest możliwe ustalenie kosztów ich uzyskania przypadających na poszczególne źródła.

W tym wypadku koszty określa się w takim stosunku, w jakim pozostają przychody z tych źródeł w ogólnej kwocie przychodów (Sokołowski, 1994, s. 18).

Problematyka kosztów uzyskania przychodów ma dla funkcjonowania każdego podatku dochodowego podstawowe znaczenie.

Możliwość bowiem zaliczenia określonych wydatków do kosztów uzyskania przychodów w większości przypadków wpływa bezpośrednio na wysokość dochodu będącego podstawą opodatkowania, a w konsekwencji — na wysokość należnego podatku.

Z tego względu przepisy dotyczące kosztów uzyskania przychodów są zazwyczaj bardzo rozbudowane, mają niekiedy charakter bardzo szczegółowy i kazuistyczny. Podobnie ma się również rzecz i w polskim ustawodawstwie (Małecki, 2006, s. 589).

4. Klasyfikacja ulg i zwolnień podatkowych

Ulg i zwolnienia stanowią istotny element konstrukcji podatku, mają charakter generalny i zawarte są w przepisach regulujących konkretny podatek.

Zwolnienia o charakterze podmiotowym mogą być wprowadzone wyłącznie w drodze ustawy (art. 217 *Konstytucji*). Są one najczęściej związane z sytuacją osobistą i ekonomiczną podatnika.

Natomiast zwolnienia przedmiotowe są wyrazem określonych preferencji gospodarczych państwa oraz zapobiegają podwójnemu opodatkowaniu.

Pojęcie „ulga” rozumiane jest jako obniżenie czy zmniejszenie wysokości obciążenia. Różnice między zwolnieniem a ulgą polegają na tym, że zwolnienie jest definitywnym (ostatecznym) wyłączeniem określonej kategorii podmiotów lub przedmiotów z opodatkowania, natomiast wprowadzając ulgę, ustawodawca nie rezygnuje z opodatkowania, lecz ma celu tylko i wyłącznie redukcję obciążenia podatkowego (zmniejszenie wysokości płaconego podatku) (Glumińska-Pawlic, 2012, s. 9). We współczesnych systemach podatkowych na ogół występują dwa rodzaje ulg:

- systemowe,
- zindywidualizowane.

Ulg systemowe charakteryzują się tym, że są wbudowane w dany podatek jako obowiązujące wszystkie podmioty, które spełniają określone ustawą warunki.

Ulg systemowe są więc ważnym instrumentem polityki fiskalnej (ekonomicznej) państwa, gdyż przez formułowanie warunków uzyskania ulgi państwo wywołuje określone reakcje podatników.

Podatnicy znają z góry warunki, po spełnieniu których pojawia się możliwość zmniejszenia ciężarów podatkowych (Owsiak, 2005, s. 183).

Ulg zindywidualizowane natomiast mogą być źródłem woluntaryzmu podatkowego i rodzić wynikające stąd liczne kontrowersje.

Władze skarbowe mogą bowiem indywidualnie rozważać sytuację podatnika i podejmować mniej lub bardziej korzystne dla niego decyzje.

Celowe więc wydaje się dążenie do ograniczania wszelkich zindywidualizowanych form obniżania obciążeń podatkowych ulg, zwolnień, odroczeń, umorzeń lub rozkładania podatku na raty (Ziółkowska, 2005, s. 106).

System zwolnień, ulg i zwyczaj podatkowych służy uelastycznieniu zasad wymiaru podatku i realizacji innych celów.

Decydujące znaczenie mają cele interwencyjne, polegające na dążeniu do wywoływania zachowania podatnika zgodnie z założeniami polityki gospodarczej państwa.

Ponadto celem korygowania wymiaru podatku przez zwolnienia, ulgi i zwyczaj podatkowe jest konieczność dostosowania obciążeń podatkowych do zmniejszonej lub zwiększonej zdolności płatniczej podatników.

Większość zwolnień powinna mieć charakter stymulacyjny, czyli zachęcać podatników do rozwijania danej działalności.

Taki charakter ma system okresowego zwolnienia od podatków przychodów z tytułu nowo uruchomionej działalności (Majchrzycka-Guzowska, 1997, s. 171). Zwolnienia i ulgi podatkowe mogą być:

- czasowe,
- bezterminowe.

Ulgami czasowymi są np. zwolnienia od płacenia podatku dochodowego (przez okres kilku lat), przyznawane określonym podmiotom, np. z tytułu zakupu akcji lub obligacji.

Charakter bezterminowy mają zwolnienia rent inwalidów wojskowych i wojennych od podatku dochodowego. W systemie ulg podatkowych jest kilka grup przedmiotowych.

Najistotniejsze są ulgi gospodarcze, wykorzystywane w oddziaływaniu na kierunki działalności i jej lokalizację. Obecnie zakres tych ulg jest skromny. W opodatkowaniu ludności wykorzystuje się ulgi socjalne (Majchrzycka-Guzowska, 1997, s. 172).

Inną klasyfikację ulg można przeprowadzić z punktu widzenia uzyskanych korzyści przez podatnika. Są to ulgi:

- zmniejszające podstawę opodatkowania,
- zmniejszające kwotę podatku,
- zwiększające kwotę zwrotu podatku.

Z punktu widzenia sposobu nabycia prawa do ulgi można podzielić je na dwie grupy, ulgi, których zastosowanie zależne jest (Modzelewski red., 2010, s. 99):

- tylko od aktu woli podmiotu uprawnionego zawartego w złożonej deklaracji podatkowej („ulgi deklaracyjne”),
- od decyzji organu podatkowego, wydanej na wniosek zainteresowanego („ulgi decyzyjne”).

Z ulgą podatkową ma się więc do czynienia wówczas, gdy spełnia ona co najmniej następujące cechy (Modzelewski red., 2010, s. 98–99):

- uprawnienie to wynika z przepisów prawa podatkowego (od tej zasady nie ma wyjątków),
- jej istotą jest prawo podmiotu zobowiązanego; ulga nie może powstawać z mocy prawa (od tej zasady nie ma wyjątków),
- warunkiem skorzystania z tego prawa jest faktyczne poniesienie wydatku na określony przez ustawodawcę cel (celowa czynność kasowa),

- wydatki, o których mowa w pkt 3, nie są kosztem uzyskania przychodów,
- całość lub część równowartości tych wydatków powoduje zmniejszenie podstawy opodatkowania lub podatku bądź zwiększenie kwoty zwrotu podatku, względnie nabycie prawa do tego zwrotu.

Po spełnieniu określonych w ustawie warunków można odliczyć od:

- dochodu:
 - » składki na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, potrącone ze środków podatnika, w tym składki zapłacone za granicą,
 - » kwoty wpłat na indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego dokonane przez podatnika w roku podatkowym, do wysokości określonej w przepisach o indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego,
 - » ulgę rehabilitacyjną, jeżeli posiada się orzeczenie o niepełnosprawności,
 - » dokonane w roku podatkowym zwroty nienależnie pobranych świadczeń, które uprzednio zwiększyły dochód podlegający opodatkowaniu, w kwotach uwzględniających pobrany podatek dochodowy, jeżeli zwroty te nie zostały potrącone przez płatnika,
 - » darowizny przekazane na cele pożytku publicznego organizacji prowadzącej działalność pożytku publicznego w sferze zadań publicznych, na cele kultu religijnego (np. budowę kościoła) lub cele krwiodawstwa,
 - » darowiznę na kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą,
 - » ulgę internetową,
 - » ulgę na nabycie nowej technologii (dotyczy podatnika prowadzącego działalność gospodarczą, który nabył prawo do ulgi przed dniem 1 stycznia 2016 r.),
 - » ulgę odsetkową (dotyczy podatnika, który do 31 grudnia 2006 r. podpisał stosowną umowę o kredyt czy pożyczkę mieszkaniową);
- podatku:
 - » składki na obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne podatnika w wysokości 7,75% podstawy wymiaru tej składki, w tym składki zapłacone za granicą,
 - » ulgę na dzieci,
 - » ulgę dla osób osiągających dochody z pracy wykonywanej za granicą, a rozliczane przy zastosowaniu metody odliczenia proporcjonalnego,
 - » ulgę z tyt. systematycznego oszczędzania w kasie mieszkaniowej,
 - » ulgę z tyt. wydatków poniesionych na ubezpieczenia społeczne osoby zatrudnionej w ramach umowy aktywizacyjnej, zawartej przed 1 stycznia 2007 r.

Korzystając z ulg podatkowych, do zeznania należy dołączyć odpowiednie załączniki (*Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT za 2016 r.*, 2016, s. 8–10).

Bibliografia

- Brzeziński, B., Olesińska, A. (2001). *Prawo podatkowe. Część szczegółowa*. Toruń: Dom Organizatora.
- Glumińska-Pawlic, J. (2012). *Ulgi i zwolnienia podatkowe*. W: H. Dzwonkowski (red.). *Prawo podatkowe*. Warszawa: C.H. Beck.
- Gomułowicz, A. (2006). *Pojęcie podatku*. W: A. Gomułowicz, J. Małecki. *Podatki i prawo podatkowe*. Warszawa: LexisNexis.

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*. (2010). Toruń: Literat.
- Kosikowski, C. (2001). *Finanse publiczne i prawo finansowe (wykłady akademickie)*. Warszawa: WSPiZ.
- Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT*. (2008). Warszawa: Min. Finansów.
- Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT za 2011 r.* (2011). Warszawa: Min. Finansów.
- Krok po kroku, czyli jak rozliczyć PIT za 2016 r.* (2016). Warszawa: Min. Finansów.
- Kulicki, J. (2005). *Opodatkowanie dochodów z nieujawnionych źródeł przychodów*. Warszawa: Kancelaria Sejmu.
- Lewandowski, Ł. (2009). Charakterystyka podatków majątkowych w Polsce. *Zeszyty Naukowe Gdańskiej Wyższej Szkoły Administracji*, 9, 77–98.
- Majchrzycka-Guzowska, A. (1997). *Finanse w gospodarce rynkowej*. Warszawa: WSiP.
- Małecki, J. (2006). Państwowe podatki bezpośrednie. W: A. Gomułowicz, J. Małecki. *Podatki i prawo podatkowe*. Warszawa: LexisNexis.
- Mariański, A. (2001). *Prawa i obowiązki następców prawnych w prawie podatkowym*. Warszawa: LexisNexis.
- Modzelewski, W. (red.). (2010). *Wstęp do nauki polskiego prawa podatkowego*. Warszawa: ISP.
- Niesiobędzka, M. (2004). Podatki. W: T. Tyszka (red.). *Psychologia ekonomiczna*. Gdańsk: GWP.
- Niewiadomski, Z. (2002). Zasady ogólne. W: J. Drachal, E. Mzyk, Z. Niewiadomski. *Prawo administracyjne. Część procesowa*. Warszawa: LexisNexis.
- Obrębski, T. (2006). System finansowy państwa. W: S. Marciniak (red.). *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy*. Warszawa: PWN.
- Owsiak, S. (2005). *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: PWN.
- Podatki. Zbiór ujednoliconych przepisów*. (2009). Warszawa: A.D. Dragowski.
- Prawa i obowiązki podatnika*. (2009). Warszawa: Min. Finansów.
- Selera, P. (2010). *Międzynarodowe a unijne prawo podatkowe w kontekście opodatkowania zysków przedsiębiorstw*. Warszawa: Wolters Kluwer business.
- Skwirowski, P. (2012). *Twoje podatki*. Warszawa: Agora.
- Smoleń, P. (2012). Podatek dochodowy od osób fizycznych. W: H. Dzwonkowski (red.). *Prawo podatkowe*. Warszawa: C.H. Beck.
- Sokołowski, J. (1994). *Strategia podatkowa przedsiębiorstwa. Jak zmniejszyć obciążenia podatkowe*. Warszawa: PWN.
- Szczodrowski, G. (2007). *Polski system podatkowy*. Warszawa: PWN.
- Szumlakowski, R. (2011). Zasady prawne postępowania podatkowego organu administracji podatkowych w relacjach z podatnikiem. W: P. Borszowski, A. Huchla, E. Rutkowska-Tomaszewska (red.). *Podatnik versus organ podatkowy*. Wrocław: UW.
- Ziółkowska, W. (2005). *Finanse publiczne. Teoria i zastosowanie*. Poznań: WSB.

The nature of personal income tax

Abstract

The goal of the study was to present the nature of personal income tax. In order to fulfill this goal it was necessary to present the notion, types, and legal structure of taxes as well as the taxpayer's laws and duties and the rules of legal tax conduct. The article also presents tax forms and sources and costs of income as well as classification of tax allowances and exemptions.

Keywords: individual, income tax.

